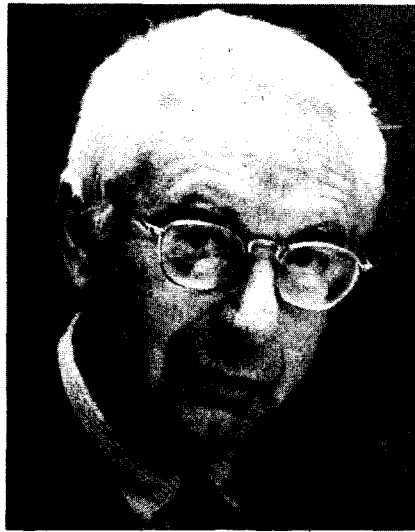

De politieke economie van het slechte

Economische en statistische berichten over het criminele gebeuren moeten met voorzichtigheid worden genoten. De statistici hebben last van een gebrek aan gegevens – dat hebben ze, volgens eigen zeggen, op vrijwel alle gebieden, maar bij de criminaliteit ligt het voor de hand. De officiële registratie en de echte werkelijkheid willen nog wel eens een eind uit elkaar liggen. Dat zit in de pakkans, die kleiner is dan één. Gelukkig kent de misdaadstatistiek ook andere bronnen dan die van politie en justitie; in de Nederlandse winkels wordt jaarlijks voor een half miljard gestolen en die schatting komt van de bedrijven. De statistici hebben het in één opzicht gemakkelijk: ze oordelen niet en dat willen ze ook niet. Hun onwil neemt soms extreme vormen aan. Onlangs vroegen twee medewerkers van het CBS zich bezorgd af of ze wel onderscheid mochten maken tussen geoorloofde en ongeoorloofde transacties. Ze deden het toch maar 1). Dit lijkt mij koudwatervrees.

Bij de economen ligt het andersom. Zij willen niet oordelen, zeggen ze, en vervolgens begeven ze zich graag in semi-normatieve bespiegelingen. Over de clandestiene productie horen we vriendelijke dingen. Transacties waarbij de omzetbelasting wordt ontdoken kosten de fiscus weliswaar geld maar ze leiden ertoe dat „de optimale allocatie met betrekking tot ruil en productie wordt hersteld”. De informele sector is flexibeler en dynamischer dan de formele. De kwaliteit van het zwarte werk zou vaak beter zijn 2). Er ontstaat door de illegale initiatieven werk, productie en inkomen dat anders, gegeven de heersende verbodsbepalingen en de prohibatieve belastingen, onmogelijk zou zijn geweest. Sjoemelen, knoeien en oplichten worden door sommige waarnemers zelfs gezien als even zo vele vormen van depressiebestrijding. De depressie zou een statistisch misverstand zijn, ontstaan doordat de officiële waarnemers zich baseren op officiële cijfers. Deze laatste diagnose wordt gesteld door E. Feige 3), behalve dan dat hij geen uitdrukkingen gebruikt zoals „sjoemelen, knoeien en oplichten”, want dat zou een waardeoordeel inhouden, hetgeen in de wetenschap volstrekt niet mag. Suggesteren dat de informele sector tot hogere welvaart leidt schijnt wel te mogen.

Wie redeneert zoals de hier aangehaalde economen laadt de verdenking op zich van schijnheiligheid. Volgens mij is het geen opzet dat de economische professie de

smoesjes levert waarmee iedere vrije jongen zijn handel kan goedpraten. Het is een uitvloeisel van het tautologische uitgangspunt dat individuen doen wat zij doen en de verleidelijke maar foute conclusie daarvan, dat het wel in orde zal zijn wat zij doen. Milton Friedman levert het sterkste voorbeeld: de overheid mag de drugs niet verbieden, want de gebruiker moet zelf weten welke goederen hij consumeert; wie de kwaliteit niet vertrouwt moet de stuff maar laten onderzoeken door een laboratorium in de vrije markt. De narcoticabrigade ware, samen met de keuringsdienst, af te schaffen.

Dit type micro-economie lijkt mij wat beperkt. De redenering veronachtzaamt de externe effecten van de criminaliteit, en, belangrijker, de schade aan de rechtsorde. De rechtsorde is een collectief goed dat wordt voortgebracht tegen hoge kosten en dat gemakkelijk kan worden beschadigd. Wie dit vergeet komt licht tot de bewering dat, bij voorbeeld, de clandestiene wapenproductie de welvaart verhoogt – het nationale inkomen wordt er immers groter door. Dit lijkt een neutraal, waarde vrij oordeel en de halve verdediger van zo'n misdrijf zal stellig opwerpen dat hij geen morele uitspraken doet. Op dezelfde manier zou iemand kunnen volhouden dat het stelen en verhandelen van honderdduizenden fietsen per jaar geen economische schade meebrengt. Nee, want het nationale inkomen wordt er niet door verkleind (eerder vergroot) en de bestaande fietsenvoorraad wordt wellicht wat „beter” over de bezitters gespreid: arme mensen kunnen een goedkoop rijwiel kopen. Maar dit soort verhalen gaat uit van een fout welvaartsbegrip.

Want welvaart is een psychische grootheid. Knoeien, stelen, door het rode licht rijden, frauderen, clandestien produceren, vergroot, net als moorden en verkrachten, de satisfactie van sommigen en verkleint de satisfactie van anderen: de slachtoffers. Hoe het saldo uitvalt tussen daders en slachtoffers kan een gewetensvol waarnemer niet bij voorbaat zeggen, en vooral economen kunnen dat niet voor zover zij zich verzetten tegen interpersonale nutsvergelijking. Maar deze puristen moeten

zich dan ook volledig onthouden van uitspraken over de Pareto-optimaliteit of de „kwaliteit van de informele sector”. De „kwaliteit” wordt namelijk negatief beïnvloed doordat de verloedering er aan kleeft.

En zulks blijkt te meer als we in aanmerking nemen dat de psychische welvaart van de individuen wordt verkleind door het schenden van de rechtsorde. Burgers die niet zelf bestolen of gemolesteerd zijn, ondervinden niettemin de negatieve gevolgen in de vorm van onvrede en angst. Wonen in een land met fraude lijkt op wonen op een gifbelt. Criminaliteit lijkt op milieuvergiftiging. Het milieu is een schaars goed, net als veiligheid op straat en fatsoen in zaken. De rechtsorde wordt door de burgers op prijs gesteld, ook al maken ze er zelf wel eens inbreuk op.

Dit is geen waardeoordeel mijnerzijds maar een aanzet tot een researchprogramma. Wat eigenlijk nodig is, is een volledige kosten-batenanalyse van het slechte. Aan individuele mensen zou kunnen worden gevraagd hoe hun welvaartsfuncties er uit zien. Het inkomensoffer dat ze willen brengen voor het wonen in een moreel schoon land zou kunnen worden opgespoord 4). Wie over zo'n kosten-batenanalyse nadenkt, en zich realiseert dat dan onderscheid moet worden gemaakt tussen verschillende vormen van slechtigheid – tassenroverij wordt waarschijnlijk door de burgers anders beoordeeld dan uitkeringsfraude, clandestiene productie anders dan vandalisme – laat al gauw het hoofd hangen: zo iets lukt nooit. Dat kan zijn. Maar voordat een begin van een volledige kosten-batenanalyse is gemaakt moeten economen geen apologetische uitspraken doen over de „kwaliteit” van de „informele sector”, de „verbetering van de allocatie”, het „scheppen van werk”, de „depressiebestrijding” die uitgaat van wets-overtredingen. Eerst het slechte van de slechtigheid vaststellen, en dan eens kijken of er misschien iets goeds tegenover staat. Dit is dus wel een waardeoordeel. En wel van methodologische aard: „first things first”. Opdat de economen zich zelf niet in diskrediet brengen.

1) *De informele economie*, Preadvies van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, 1984, blz. 47.

2) *Idem*, blz. 16.

3) E. Feige, *Onzichtbare sector en macro-economie*, *ESB*, 7 oktober 1981.

4) Iets voor B.M.S. van Praag en zijn geestverwanten? Zij zijn al met soortgelijk onderzoek bezig op het stuk van het klimaat, de waardering van de collectieve sector e.d. Zie b.v.: T. Wansbeek en A. Kapteyn, „Tackling hard questions by means of soft methods”, *Kyklos*, jg. 36, 1983. Van hier naar de criminaliteit is maar één stap. Deze stap wordt natuurlijk bemoeilijkt doordat de burgers een verschillende waardering hebben voor de diverse elementen van de rechtsorde.